

Dopis č. 18

Praha, 21. 7. 1977

Milý příteli,

je tomu už nějaký čas, co ses zmiňoval o důležitosti důkladných rozborů konkrétních případů porušování zákonů; zdálo se mi tenkrát, že trochu podceňuješ význam obecných úvah. Konkrétní případy totiž mají váhu právě jen potud, pokud dokumentují rozhodující rysy společenské a politické situace; pouhá kazuistika není k ničemu, je plodem bezradnosti a vede k nepřehlednosti a chaosu. Nicméně někdy je konkrétní příklad tak plastický, přehledný a přesvědčivý, že i jeho stručné vylíčení předčí všechny teoretické výklady. Letos v létě jsem se seznámil podrobněji s jedním takovým případem, který jsem sice povrchně a z druhé ruky znal již dříve, ale o němž jsem si vůbec nedovedl představit, jak fantastické světlo vrhá na naši společnost a na situaci ve školství. Myslím, že to nahlédneš sám, když Tě s ním alespoň v krátkosti seznámím.

Koncem roku 1973 byl v Mladé Boleslavi vyloučen z posledního ročníku gymnázia student Miroslav Jirounek s odůvodněním, že „hrubě a opakovaně porušoval ustanovení školního řádu z 30. 7. 1973“ tím, že „veřejně snižoval výchovné a vzdělávací poslání socialistické školy, její společenskou funkci a autoritu učitelů a že urážel i kolektiv spolužáků nařčením z nepravého jednání a přetvářky v postojích ke společenskému dění a životu žákovského kolektivu“. Nebudu v této staré záležitosti zacházet do podrobností; už ze samotné argumentace resp. formulování důvodů vyloučení je zřejmé, že student kritizoval (domyslíme si, že k tomu byl vyprovokován situacemi, do nichž se všichni dostáváme opětovně už po několik let) bezzásadovost a bezcharakternost především učitelů a pak i žáků ve vztahu k čím dál méně snesitelné politické situaci v zemi. Znam takových případů od roku 1948 celou řadu a vím, jak je člověk, který pro své mládí nemá ještě dost zkušeností v taktickém postupu a vnitřně se nechce nechat zlomit, krok za krokem zatlačován do rohu, až nakonec přece jenom rezignuje a odvolá, nebo až udělá takovou chybu, že je možno ho chytit a na výstrahu ostatním potrestat (a k tomu ostatně dojde, i když chybu neudělá, ale tvrdošíjně se drží pravdy). Po vyloučení pracoval Jirounek na několika místech (a ne bez potíží). Z posledního dostal doporučení ke studiu na konzervatoři (vedoucí střediska, který jej ke studiu doporučil, z toho pak měl nepříjemnosti), kam byl přijat od podzimu 1975 jako jediný žák v oboru dirigentství (jinak je Jirounek nadaným houslistou a vůbec vášnivým hudebníkem). Vzhledem k tomu, že jeho otec, kdysi ředitel Městské knihovny v Mladé Boleslavi, byl v roce 1969 vyloučen z KSČ a že byl vyhozen ze zaměstnání, což pochopitelně nemohlo být v materiálech nutných pro přijetí jeho syna na školu zamlčeno ani potlačeno,

je zřejmé, že přijímací komisi bylo nadprůměrné nadání Jirounkovo důvodem pro pominutí nebo alespoň postavení na druhé místo této nepříznivé kádrové okolnosti. To vrhá na konzervatoř relativně příznivé světlo, neboť na většině jiných škol, zvláště humanitního zaměření, by něco takového vůbec nebylo myslitelné. Tím spíš však to vrhá ostré světlo na další událost.

Z mstivé iniciativy místních boleslavských činitelů (na malých městech se lidem postiženým po r. 1969 žije velice těžko, protože se najde vždycky celá řada konzervativních revanšistů, kteří sledují každý jejich krok a nedopustí, aby dostali slušnější, přiměřenější zaměstnání, aby se jejich děti dostaly na školu apod.) byl Miroslav Jirounek denuncován na ředitelství konzervatoře; byl předvolán k řediteli, který mu vytkl, že zatajil své vyloučení z gymnázia. V životopisu, přiloženém k přihlášce ke studiu, opravdu nebyla o vyloučení ani zmínka; životopis ovšem nepsal sám Jirounek, nýbrž jeho otec a jeho otec text také podepsal (bez vědomí synova). Přihlášku totiž podával otec v kanceláři konzervatoře a životopis přiložil po domluvě s tehdejší správním úředníkem a po domluvě s ním také podepsal svým jménem (později tuto okolnost vylíčila matka studentova v dopise prezidentu republiky). V pohovoru s ředitelem konzervatoře byla tato věc vysvětlena 11. 3. 1976. I když pomineme politické důvody Jirounkova vyloučení z gymnázia v Mladé Boleslavi, je zřejmé, že jeho vyloučení nemohlo být překážkou studia na kterékoliv jiné střední škole v republice. Přesto byl Miroslav Jirounek 26. 4. 1976 Odborem školství NVP s okamžitou platností vyloučen z dalšího studia na konzervatoři. Jako důvod bylo uvedeno jednak zatajení skutečnosti, že byl vyloučen z gymnázia, jednak to, že nadále setrvává na svých postojích a názorech, pro které byl vyloučen. Raději budu citovat: „Když byla ředitelkou konzervatoře v Praze zjištěna uvedená skutečnost, byl s Vámi dne 20. 4. 1976 proveden rozhovor o této skutečnosti. V pohovoru jste i nadále setrval na svých nesprávných postojích a názorech, pro které jste byl z gymnázia vyloučen. Tímto jednáním jste porušil instrukce ministerstva školství čj. 20089/73/213 ze dne 30. 7. 1973 61.1 odst. 2, čl. 3 odst. lc a čl. 4 odst. la.“ V rozhodnutí odboru školství NVP, z něhož jsem citoval, nebylo uvedeno, čím Jirounek zmíněné instrukce MŠ porušil; v pozdějším, konečném rozhodnutí ministerstva školství se o tom říká, že to „vyplývá ze spisového materiálu, zejména pak ze životopisu sepsaného M. Jirounkem dne 11. března 1976“. K tomu je třeba uvést další vysvětlení.

Dne 11.3.76, jak jsem už řekl, byl Jirounek předvolán k pohovoru k řediteli konzervatoře. Ředitel Martiník úvodem řekl, že by si s Jirounkem rád pohovořil, protože ho zajímají jeho názory. Vyzval jej, aby se nebál hovořit otevřeně, protože za názory jej nikdo nemůže trestat. Došlo tedy k rozhovoru, v němž Jirounek na tuto výzvu upřímně vyjádřil své názory na řadu společenských, uměleckých i mravních problémů naší společnosti. Pak jej ředitel požádal, aby znovu sepsal životopis a aby v něm uvedl, jaký je jeho postoj ke společnosti a k politickému zřízení v našem státě, tak jak o tom spolu právě hovořili, a aby také zmínil, kdo jej filosoficky ovlivnil. M. Jirounek tedy životopis opravdu napsal a ještě týž den odpoledne jej odevzdal na ředitelství. Životopis je pro celou věc, ale i pro celou situaci

našeho školství a vůbec celé společnosti charakteristickým dokumentem. Ocituji vlastní Jirounekův komentář v jeho závěrečných odstavcích, které asi byly hlavně míněny v poukazu konečného rozhodnutí MŠ.

„...Ke skeptickému postoji ke společnosti a politickému zřízení v tomto státě jsem došel z osobní zkušenosti a pozorování. Zmíněný hluboký mravní úpadek skutečně vidím jako počátek obecného poklesu hodnot, který ohrožuje i společnost ve všech oblastech. Lidé, kteří nemají k hodnotám počínaje mravními vlastní vnitřně zodpovědný vztah, nemohou podle mého názoru najít ani svobodný, tvořivě pojatý zodpovědný vztah k práci, která pak pro ně zůstává jenom břemenem. To podlamuje i společenskou a ekonomickou prosperitu. Za jednu z podstatných příčin a průvodní jev deformací v současné společnosti považuji *nekritický formalismus* a zejména ten je předmětem mé skepse. V těchto náhledech nevidím rozpor se stěžejními myšlenkami Marxovými ani se socialistickou morálkou. Hlavní příčinu tohoto stavu vidím ve snaze řešit mravní problémy společnosti nikoliv hlubší proměnou vědomí člověka, ale použitím násilí při formování osobnosti státem. Myslím, že i tento náhled je v podstatě v souladu s marxistickým pojetím socialistické společnosti, v které sice rozpory nadále jsou, ale ne antagonistické, takže pomíjí násilí typické pro třídní boj. Na cestě k osvobození člověka k úplnému rozvoji jeho tvořivých sil jde přece o odstraňování násilí a v tom je její vlastní, původní smysl. Humanismus socialistické společnosti, jak mu rozumím, je v podstatě založený na dialekticky otevřeném přístupu k světu a k člověku a ne na měření názorů mechanickou mírou jejich konformnosti. Spojuje i lidi rozdílného osobního přesvědčení. Domnívám se, že svoboda přesvědčení i tak, jak ji chápu, to jest v duchu těch humanistických tradic, které jsou součástí obecné lidské kultury a které jsem tu přiznal jako osobně mně blízké, není v rozporu ani se zákony ani se školním řádem. Uvedení myslitelé opravdu nedoufali v přeměnu světa násilím a přesto jim snad nikdo neupírá hloubku jejich humanismu.

O nepřijatelnosti násilí jsem s panem ředitelem Martiníkem dost hovořil; v souvislosti s Tolstého Vzkříšením zvláště o tom, že společnost zpravidla odsuzuje jedince, kterého sama zformovala. Násilí je v tomto pojetí fenomén, který nelze zlikvidovat násilím, protože tím se uchovává, a je třeba vystoupit proti němu hlubší zbraní. Vyjádřil jsem skepsi, že by k podstatné společenské proměně člověka stačila změna ekonomická a důsledné prosazování státní ideologie cestou vnějšího působení. Ze svého hlediska vidím pochybenost násilí i v podobě úřední mocí prosazovaných státních opatření, jakým bylo např. mé vyloučení z gymnázia. S takovými postoji státu, které postupují proti lidem pro jejich odlišné osobní vyznání, nemohu souhlasit. Nejsem protisocialistický člověk, snažím se jen upozorňovat na nedostatky a chyby, ke kterým dochází i v socialismu. S Tolstým, Kristem a s řadou velkých filosofů, kteří jsou mně v tom blízcí, sdílím myšlenku neprotivení se zlu násilím a skutečně nejsem jeho stoupencem. A to jsem vyslovil i v závěru svého životopisu.“ Tolík z poznámek samotného Jirounka. Je z nich naprosto zřejmé, co si máme myslet pod oním „setrváním na nesprávných postojích a názorech.“

Jirounek se odvolal - a jeho odvolání bylo zamítnuto, vyloučení potvrzeno. V důvodech došlo k některým změnám; také některé paragrafy školního řádu a instrukcí MŠ z konečného zdůvodnění vypadly. Jako nepochybné však bylo v konečném rozhodnutí uvedeno, že Jirounek neplní závazky, které převzal dobrovolným rozhodnutím ke studiu na konzervatoři, jak vyplývají zejména z čl. 1 odst. 2 školního řádu, v němž je řeč o „získávání uvědomění v duchu marxistické morálky“ a o uvědoměném plnění všech povinností, stanovených školním řádem. Tím je jednak znovu potvrzeno, že důvody vyloučení jsou vysloveně politického a ideologického charakteru; navíc se ukazuje, že úřady vycházejí z naprosto nezákonného předpokladu, že mladý člověk, který žádá o přijetí ke studiu na vysoké škole a dokonce i na střední škole, se tím zároveň zavazuje k „získávání uvědomění v duchu marx-leninského světového názoru“ (jak je řečeno v čl. 1 odst. 2 uvedeného školního řádu). Ve skutečnosti naše zákony dnes připouštějí pouze jediný výklad článku 16, odst. 1 Ústavy ČSSR, kde se píše, že „veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu“, nemá-li dojít k rozporu s jinými zákonnými formulacemi a závazky. Tento jediný možný výklad spočívá v tom, že uvedená formulace vůbec neznamená omezení vzdělání, výchovy a vyučování, nýbrž naopak jejich rozšíření, otevřenost a osvobození. Neboť v duchu marxismu a také v jeho původním programu je osvobození člověka po všech stránkách. V duchu marxismu-leninismu tedy nemůže být kulturní a výchovné ujařmování mladých lidí a vůbec občanů tím, že by se jim předepisovalo, jakým způsobem mají být uvědomělí a jaký světový názor si mají a musí osvojit. To by bylo zneužití marxismu-leninismu proti jeho nejvlastnějšímu liberálnímu duchu, o němž se může každý čtenář přesvědčit, když se začte do textů Karla Marxe, počínajíc prvním svazkem sebraných spisů. V duchu Marxova učení je však nejenom osvobození člověka (a nikoliv zotročování nějakým desátým odvarem brožurkové povahy, jímž jsou lidé u nás krmeni od mateřských škol až do důchodu všemožným způsobem, takže jsou proti němu už dokonale imunní, ale bohužel imunní i proti všemu skutečnému a opravdovému, co je s Marxovým jménem spojeno), ale také nejvyšší kritičnost. To, čeho se Miroslav Jirounek dopustil, je v podstatě svobodné vyjádření kritických názorů na společnost a na naši současnou společenskou a kulturní situaci. I kdyby neměl pravdu, nesmělo by to být důvodem k vylučování ze školy; škola přece naopak měla mít radost z nadaného a kriticky myslícího studenta. Měla možnost na něho několik let působit a vylepšit jeho kritičnost, zbavit jeho názory omylů a předsudků (které jsou - pokud by šlo o omyly a předsudky - u mladého člověka pochopitelné a nikoho nesmějí zarážet, zvláště ne zkušeného pedagoga, neboť výchova je educatio, vy-vádění ze subjektivity, z předsudků a omylů do světa pravdivosti a nahlédnutí věcí, jaké skutečně jsou ve světle pravdy). To by bylo v duchu Marxově (a v duchu všech otevřených hlav, na něž každý vzdělaný člověk nějak musí navazovat, i když s nimi nemusí ve všem souhlasit). Naproti tomu se kompetentní místa chovají, jako kdyby „v duchu marxismu-leninismu“ bylo nařizovat a předpisovat lidem, aby mysleli přesně v rámci právě platných předsudků a aby okamžitě změnili své smýšlení s každým novým usnesením, s každou novou brožurkou, s

každým novým výplodem armády profesionálních školitelů, jejichž nesmyslným žvástům jsou nuceni naslouchat na nesčetných školeních. A pro studenty by tedy mělo platit: chceš jít na vysokou školu? Tak si vypláchni mozek, abychom ti tam mohli vpravit ty naše „pravdy“; ale připrav se, že ti je můžeme zase později vyměnit, samozřejmě vždy v souladu s nejnovějším „vědeckým vývojem“.

A tak se ukazuje, že v naší krásné společnosti je a čím dál více bude množství mladých, nadaných a vědychtivých lidí, kteří nesmějí a nebudou smět studovat, protože jsou příliš kritičtí, příliš samostatně myslí a mají ostrý smysl pro lidskou důstojnost. A je tu řada vyhozených profesorů. Není jen logické, jestliže se tyto dva okruhy pracovně propojí?

Tvůj Ladislav Hejdánek